

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ
ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ
УНИВЕРСИТЕТІ

ЕВРАЗИЙСКИЙ
НАЦИОНАЛЬНЫЙ
УНИВЕРСИТЕТ
ИМ. Л.Н. ГУМИЛЕВА

L.N. GUMILYOV EURASIAN
NATIONAL UNIVERSITY

ХАБАРШЫ

1995 жылдың қаңтарынан жылына 6 рет шығады

№ 1 (110) • 2016

ВЕСТНИК

выходит 6 раз в год с января 1995 г.

II бөлім

HERALD

Since 1995

Астана

Гуманитарлық ғылымдар
сериясы

Серия гуманитарных наук

Humanities Series

Жылына 3 рет шығады

Выходит 3 раза в год

Published 3 times a year

Бас редактор: **Е.Б. Сыдықов,**
ҚР ҰҒА академигі, тарих ғылымдарының докторы, профессор

**Редакция
алқасы:** **Д. Қамзабекұлы (жауапты редактор)**
ҚР ҰҒА корреспондент мүшесі,

*филология ғылымдарының докторы,
профессор, Қазақстан*

Ж.М. Әбділдин

*ҚР ҰҒА академигі, философия
ғылымдарының докторы, профессор,
Қазақстан*

С.А. Қасқабасов

*ҚР ҰҒА академигі, филология
ғылымдарының докторы, профессор,
Қазақстан*

Н. Омашев

*ҚР ҰҒА академигі, филология
ғылымдарының докторы, профессор,
Қазақстан*

Б.Е. Көмеков

*ҚР ҰҒА академигі, тарих
ғылымдарының докторы, профессор,
Қазақстан*

Д.М. Мадиярова

*экономика ғылымдарының докторы,
профессор, Қазақстан*

Н.Қ. Қалиев

*саяси ғылымдарының докторы,
профессор, Қазақстан*

Ж.О. Артықбаев

*тарих ғылымдарының докторы,
профессор, Қазақстан*

Ж.А. Жақыпов

*филология ғылымдарының докторы,
профессор, Қазақстан*

З.Е. Қабылдинов

*тарих ғылымдарының докторы,
профессор, Қазақстан*

С.К. Сәтенова

*филология ғылымдарының докторы,
профессор, Қазақстан*

А.Т. Забирова

*әлеуметтану ғылымдарының докторы,
профессор, Қазақстан*

Ш.Қ. Жарқынбекова

*филология ғылымдарының докторы,
профессор, Қазақстан*

Қ.Қ. Шалғынбаева

*педагогика ғылымдарының докторы,
профессор, Қазақстан*

Қ.Р. Нұрғали

*филология ғылымдарының докторы,
профессор, Қазақстан*

Р.С. Елмурзаева

*саяси ғылымдарының докторы,
профессор, Қазақстан*

Анджей Вержбицки

*гуманитарлық ғылымдар докторы,
Польша*

Грегори Глиссен

Проф. Др., Германия

Джей Натан

Проф. Др., АҚШ

Джан Динджин

Проф. Др., ҚХР

Т. Дронзина

*философия ғылымдарының докторы,
профессор, Болгария*

Унал Хасан

Проф. Др., Түркия

Шарад Кумар Сони

Проф. Др., Үндістан

Г.А. Шарипова

*филология ғылымдарының кандидаты,
Қазақстан*

А.М. Есенғалиева

*педагогика ғылымдарының кандидаты,
доцент, Қазақстан*

Қ.М. МҰҚАТАЕВА¹, Н.Т. ДАНАЕВА²

ф.ғ.к., Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ доценті¹, Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ PhD докторанты²,
Алматы қ., Қазақстан Республикасы

ЗАМАНАУИ БАСПАЛАР ЖӘНЕ БАСПА САЛАСЫНДАҒЫ ҰЛТТЫҚ СТАНДАРТТАР

Бұл мақалада еліміздің рухани даму деңгейін көтеруде және кітап басылымының мәдени сапасын жақсартуда ұлттық стандарттарымызды баспа, басылымдарда қолдану жүйелері туралы сөз болады. Дамыған елдердегідей Қазақстанда да бүгінгі күнде баспа саласының жоғарғы қарқынмен дамып келе жатқаны, заманауи баспалардың шығаратын баспа өнімдерінің сапасын жақсарту жолдары да қарастырылған. Көпшілікке танымал бола бермейтін баспалар- жоғарғы оқу орындарының және орта кәсіптік білім мекемелерінің баспалары, ғылыми-зерттеу мекемелерінің, мамандандырылған ұйымдардың баспаларын атай отырып, уақыт желісіне орай, баспа саласының жаңа жүйесін беруге тырысқан. Сонымен қатар республикадан шығып жатқан мерзімді басылымдарға талдау жасалған. Мерзімді басылымдардың тілі, шығып жатқан аймақтарына салыстырулар жасалған. Бүгінгі күнде қазақстандық баспа өнімдерін бәсекеге қабілетті, әлемдік деңгейге сай шығару жолдары қарастырылған.

Түйін сөздер: баспа, стандарттар, статистикалық жинақ, Қазақстан Республикасы Ұлттық мемлекеттік кітап палатасы, мерзімді басылымдар, шығарым мағлұматтары, ұлттық стандарттар, ISSN, ISMN, ISBN, штрих-код.

Қазақстанның тәуелсіздік алуы бүкіл баспасөзге, баспа ісінің дамуына жаңа серпін берді. Еліміз егемендікке қол жеткізген соң ұлттық баспасөздің дамуында жаңа кезең басталды. Қазақ кітабы мен баспасөзі жаңа Қазақстанның қалыптасуы мен дамуына үлкен үлес қосты. Бұл кезеңде көп жағдайда ауыртпалық күші тәуелсіз еліміздің баспасөзіне де оңай жол болмағанын көреміз. Қазақстан баспа саласы бұл кезеңнен де абыроймен өтіп, дамудың демократиялық жолын таңдады. Басылым, баспасөзді дамытуда төл заңдарымыз шығарылды. «Авторлық құқық және аралас құқық туралы» [1], «Бұқаралық ақпарат құралдары туралы» Қазақстан Республикасының Заңдары [2] өз күшіне енді. Авторлық құқық және аралас құқық туралы заң ғылым, әдебиет және өнер шығармаларын әзірлеу мен пайдалануға байланысты интеллектуалдық меншік саласындағы құқықты реттесе, баспа басылымдарын шығару, тарату, сақтау тәртібін Қазақстан Республикасының «Бұқаралық ақпарат құралдары туралы» Заңы реттеді және баспа басылымдарының міндетті данасын алушыларды анықтады. Осы БАҚ туралы заңының 16 бабына сәйкес мерзімді және жалғаспалы басылымдардың келіп түсіп отыратын тегін міндетті даналарының негізінде республика баспасөзіне шолу жасасак, Қазақстан Республикасы Ұлттық мемлекеттік кітап палатасының жыл сайын шығарып отыратын «Қазақстан Республикасының баспасөзі – 2014 жыл: статистикалық жинағының» мәліметі бойынша 2014 жылы 2140 мерзімді және жалғаспалы басылымдар келіп, тіркеліпті. Оның ішінде 990 журнал және жалғаспалы басылым, олар журнал, альманах, бюллетеньдер, библиографиялық көрсеткіштер және мерзімді шығарылып тұратын жинақтар. Журнал және жалғаспалы басылымдарды шығаратын алдыңғы бестікті – Алматы қаласы, Астана, Қарағанды, Шымкент, Өскемен қалалары құраған [3,46].

Тіліне қарай 183 қазақша, 386 орыс тілінде, одан басқа ағылшынша, ұйғырша және өзбекше болып жіктелген. Сонымен қатар мерзімді және жалғаспалы басылымдарды жіктегенде тек бір ғана тілде емес, екі, үш, төрт тілде аралас мәтінмен шығатын журналдар көп кездеседі. Тақырыбына қарай келсек қоғамдық – саяси басылымға – 226, балаларға арналған басылымдар – 39, ғылыми-жаратылыстану басылымдары – 48, техникалық басылымдар – 88, халық ағарту, мәдениет, бұқаралық-ақпараттық және насихаттау басылымдары – 305, медицина басылымдары – 63, өнер, өнертану басылымдары – 18, аграрлық-өнеркәсіптік кешен саласындағы басылымдар – 15, дене шынықтыру және спорт басылымдары – 10, филология ғылымдары бойынша басылымдар – 17, көркем әдебиет басылымдары – 28, философия – 6, дін саласында – 4, география – 14, басқа да әр түрлі тақырыптарды қамтитын басылымдар болып бөлінеді, байқалып отырғандай білім мен мәдениет, ғылыми басылымдар басымдық екенін байқаймыз [3,50].

Республикадан шығарылатын барлық газеттер атау саны – 1149. Оның ішінде 9 халықаралық, 107 республикалық, 72 облыстық, әрі қарай аймақтық, қалалық, аудандық, тәуелсіз, жоғары оқу орындары газеттері, қоғамдық ұйымдар, ведомствалық, өндірістік болып жіктеледі. Газет

басылымын шығаруда 317 Алматыдан, 146 Оңтүстік Қазақстаннан, 102 Астанадан, 92 Қарағандыдан, 88 Шығыс Қазақстаннан тіркеліп, алдыңғы бестікті құраған. Қазақша 378, орыс тілінде 553, ағылшынша, өзбекше, ұйғырша, сонымен бірге аралас тілдерде шығарылады [3,69].

Екінші бір баспа өнімдерін құрайтын – кітап басылымдары. Кітап басылымдарының да жылда шығарылып отырған статистикасына жүгінсек, жылдан-жылға артып келе жатқан тенденциясынан байқаймыз. Кітап басылымдары, жалпы баспа саласының тек бұрынғыдай екі-үш қалада ғана емес, республиканың барлық облыс орталықтарында, сонымен бірге көптеген аймақтық қалаларда да – Балхаш, Теміртау, Арқалық, Рудный, Түркістан т.б. қалаларды шығарылып жатқаны байқалады. Жалпы жыл бойы республика баспа және баспа ісімен айналысатын мекемелерден 5104 кітап басылымы келіп тіркелген. Осы кітап басылымының Алматы және Алматы облысы – 60,42%, Астана және Ақмола облысы – 12,83%, Қарағанды және Қарағанды облысы – 8,14% құрап, алдыңғы үшкікке шыққан. Соңғы статистикалық деректерге сүйенсек 394 баспа мен баспа ісімен айналысатын ұйымдар кітап өнімдерінің міндетті даналарын Кітап палатасына ұсынған [3,7]. Енді осы өнімдерін ұсынған жаңа заманға сай дамыған баспа және баспа ісімен айналысатын ұйымдарды қандай жолмен жүйелейміз, соған тоқталып өтсек.

Қазақстан тарихы беттерін парақтағанда кеңестік кезеңді аттап өте алмайтынымыз анық. Себебі баспаның баспа ісі болып құрылып, жеке сала атануы да осы кезеңге тән. Қазақстан баспа саласының құрылу кезеңі 1920 жылдардан басталғаны тарихтан белгілі десек, одан кейінгі егемендік алған жылдарға дейінгі кезең аралығында баспалардың түрі көп болған жоқ. Баспалардың барлығы мемлекет меншігінде болып, Министрліктің тікелей басқаруымен жұмыс істеген баспалардың бір-бірінен айырмашылығы – тақырыптық жүйеленуінде ғана болатын. Қазірде бұл салалық баспалар деген жалпылама атаумен аталады. Ол кезде баспа деп қана аталып, сала-саласымен жүйелеу ешқандай қиындық тудырмайтын.

Тәуелсіздік алған 1991 жылдан бері баспа саласында не өзгерді? Басқару, пішін, техника, оқырман, автор, кітаптың қолданылуында өзгерістер өте көп. Енді осының ішінде баспа ісінің жүйеленуіне ғана тоқталсақ. Аса маңызды идеологиялық және білім беру қызметін атқаратын кітаптардың қайсын қайдан табуға болады немесе қайсысы қай жерде басылады деген сұрақ туындайды. Сондықтан баспа және баспа ісімен айналысатын мекемелерді Қазақстан Республикасы баспасөзінің статистикалық жинағын басшылыққа ала отырып былайша жіктеуге болады [3,27].

Дәстүрлі баспалар. Бұл баспаларға сол 1920 жылдардан бастау алатын Қазақстан баспасынан бастап, кейін дамыған «Жазушы», «Жалын», «Мектеп», «Қайнар» т. б. тек кітап шығару ісімен айналысатын баспаларды жатқызуға болады. Олардың саны 130-ға жуық екен. Көбінесе мемлекеттік бағдармалардағы кітап басылымын шығарады.

Жоғарғы оқу орындарының және орта кәсіптік білім мекемелерінің баспалары. Бұл баспа саласының саны – 77. Бұл – көпшілікке танымал бола бермейтін баспалар. Сондай-ақ сол оқу орнының ғана материалдарын басуға бетбұрыс жасаған. Мысалы ерекше айтатын: «Қазақ университеті» (Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ) – 389 атаумен, М.Қозыбаев атындағы СҚМУ баспасы – 206 атаумен, ҚарМУ-нің баспасы – 162 атаумен кітап өнімдерін жарыққа шығарған. Жалпы жоғарғы және орта оқу орындарының баспаларынан барлығы 1850-ден астам аталыммен кітап жарыққа шыққан.

Ғылыми-зерттеу мекемелерінің баспалары – 36. Қазақстанның бірінші Президенті қоры жанынан құрылған әлемдік экономика және саясат институты өз баспасынан бірнеше басылым дайындаса, Философия және политология және аймақтану институты 15 кітапта баспаға дайындап, шығарған. Олардың жалпы саны – 200 аталым кітапты құрайды. Десе де, бұл көрсеткіш өте аз. Себебі инфрақұрылымды дамытып, ғылымының дамуын алға қойған Елбасы саясатын негізге ала отырып, негізгі білім мен ғылымды қалыптастырып, ұсынатын ғылыми зерттеу орталықтарының бір жылда 200 аталымға да жетпейтін еңбек дайындауы кемістік. Әрине, бір ескеретін нәрсе біз тек келіп түскен міндетті даналармен жасалған статистика бойынша айтып отырмыз.

Мемлекеттік мекемелердің баспалары. Олардың жалпы саны – 16. Статистика бойынша, Қазақстан Республикасы статистика агенттігі, Төтенше жағдайлар министрлігі, ал Қазақстан Республикасы Ұлттық банкі, Ауыл шаруашылығы министрлігі т.б. мекемелерді есептей келе осы 16 мемлекеттік ұйымның бірлесіп басқан кітаптарының саны – 51.

Қоғамдық ұйымдардың баспалары, олардың саны – 25. Елімізде тұтынушы, адам, мүмкіндігі шектеулі жандар, жастар мен қоршаған ортаны қорғайтын жеке меншік қорлар мен үкіметтік емес ұйымдар саны көбейіп келеді. Әсіресе адам құқын күн тәртібіне қойып, қоғамдағы әділетсіздіктермен күресу үшін заңды түрде тіркеліп, жұмыс істейтін ұйымдар ықпал ету аясын кеңейтіп, халыққа жаппай таныла түсу үшін өз кітапшаларын шығаруға мәжбүр. Осы тіркелген 25 ұйымның басқан

кітаптарының жалпы саны – 150 аталым. Соның ішінде «Ел-шежіре» қайырымдылық қоры, Х. Алтай атындағы халықаралық қайырымдылық қоры, Бурабай аудандық мүгедектер қоғамы, Мұнайшы қоғамдық қоры, сонымен бірге Әділ сөз, Жаухар т.б.

Діни ұйымдардың баспалары. Сондай-ақ діни ұйымдардың баспалары бұл ретте өте белсенді. Кітап палатасына тіркелген міндетті даналарды есептемегенде, тіркелмеген, еш жерде тұрақты кеңсесі мен тіркеуі жоқ тікелей ұйымдардың көшеде тарататын кітаптарын айтпай кетуге болмас. Бұл кітаптардың таралымы да аз болмайды. Алматы қаласында «Кокжиек-Б» баспасының өнімдері де өтімді болып келеді.

Мамандандырылған ұйымдардың баспалары. Бүгінгі таңда елімізде 60 мамандандырылған мекеменің баспасы бар. Олар да өз материалдары мен оқу құралдарын басуға бейімделген мысалы, Алаш Тарихи-зерттеу орталығы, Алтын сапа Қазақстан, Олжас кітапханасы, Дүниежүзі қазақтарының Ассоциациясы, Қазақстан ЖОО Ассоциациясы белсенді кітап шығарушылар болып келеді. Бұл баспа саласы 2014 жылы – жалпы көлемі – 200 ден аса кітапты дайындап шығарған.

Жеке кәсіпкерлер баспасы. Бұл баспалардың жұмысты қамту, тақырыптық және мүмкіндік аясы өте кең. Баспалар барлық жұмысқа белсене кіріседі және салалық деген ұғыммен шектелмейді. Елімізде жеке меншік кәсіпкерлердің баспасы ретінде Кітап палатасына 12 баспа тіркелген. Бұл баспалар негізі жарнамалық, қоғамдық кітаптар мен кітапшаларды шығарумен айналысады. Жарнамалық билбордтар мен плакаттарды да басу жеке кәсіпкерлер баспасымен жүзеге асырылады.

Газет және журнал редакциялары. Кейбір редакция газет, журнал авторлары мен жазушыларының мақалалары мен еңбектерін жинақтап кітап етіп дайындап, басып жатады. Кейде тіпті бір номер, үздік мақалалар немесе сериямен шыққан материалдар мәнділігін жоғалтпас үшін, көпшілікке қолжетімді болу үшін кітап беттеріне басқанды жөн көреді. Әсіресе мерейтойға қарсы осындай шаралар жиі қолданылады. Ал «Деловой мир Астана» газеті өз баспасынан 17 басылымды 50 мың данамен шығарған. Өскеменнен Рудный Алтай 4 кітап шығарған.

Жалпы өз баспасы бар газеттердің саны көп емес, бар болғаны 3-4 баспа ғана тіркелген.

Баспаханалар мен полиграфиялық кәсіпорындар шығаратын кітаптар. Алматыда «Print-S», Қарағандыда «Арко», «Гласир», Павлодарда «Дом печати», Қостанайда «Костанайский печатный двор», Талдықорғанда «Офсет», Оралда «Полиграфсервис», Петропавлда «Северный Казахстан» т.б. көптеген баспаханалар мен полиграфиялық кәсіпорындар белсенді кітап шығарушылар болып саналады.

Міне, осылайша бүгінде Қазақстан баспаларын осы ретпен 10 топқа жүйелеуге болады. Ол жыл сайын өзгеріп отыруы да мүмкін. Заманауи баспалардың жұмыс технологиясы да, безендіру немесе редакциялық жұмыстары да бір-бірінен алшақ. Алайда оларды бөліп жіктеу, жүйелеу қиынның-қиыны. Себебі дүниежүзінде күн өткен сайын дамып отырған баспа, баспахан саласының мүмкіндіктері шексіз. Компьютер мен жаңа технологияны пайдалану арқылы түрлі кітаптар басып, оқырманды таң қалдыра алады. Сондықтан белгілі бір қатаң жүйелеу жасалмаған деуге де болады. Біз ұсынып отырған 10 тип уақыт желісіндегі дүние ғана.

Жалпы статистикаға жүгінсек республиканың батыс аймағында баспа саласының баяу дамып келе жатқаны байқалады.

Екінші бір атап өтетін жетістігіміз баспа, баспа саласын реттейтін ұлттық стандарттарымыздың іске қосылуы.

2014 жылдың бірінші жартысына дейін республикада шығарылып отырған басылымдарды реттеп отыратын ГОСТ 7.4-95 халықаралық стандарты болып келді. Өздеріңіз көріп отырғандай бұл стандарттың ескіруіне байланысты ТМД елдері әрқайсысы өз мемлекетінің басылымдарының шығарылымдарын реттейтін стандарттарын жаңадан дайындап, іске қосты. Мысалы, Ресейде ГОСТ Р 7.0.4-2006 «Басылым. Шығарылым мәліметтері. Жалпы талабы мен рәсімдеу ережелері» стандарты 2006 жылдан қолданыста. Осыған орай бір айта кететін жетістік Қазақстан Республикасында да 2014 жылдың 1 шілдесінен бастап ҚР СТ 2383-2013 «Басылым. Шығарылым мәліметтері. Жалпы талабы мен рәсімдеу ережелері» стандарты өз күшіне еніп, қолданысқа енді [4]. Осы стандарт кітап басылымдарының барлық түрлері мен қайта басылымдарының, мерзімді және жалғаспалы басылымдардың, нота, парактық, картография, газет, бейнелеу өнері және электронды басылымдардың, оның ішінде, аудиовизуалды өнімдер үшін шығу мәліметтерінің құрамын, орналасу тәртібі мен рәсімделуін реттейді. Стандарт баспа, басыпа ісімен айналысатын мекемелерге, полиграфиялық және кітап саудасы кәсіпорындарына, киностудиялар мен медиа нарық субъектілеріне, дыбыстық жазба компанияларына және продюссерлік орталықтарға қолдануға арналған.

Екінші СТ РК 994-96 «Басылым. Кітаптарды халықаралық стандарттық нөмірлеу. Құрылымы, құрамы, жазылуы» стандарты қайта өңдеуден өтіп, ҚР СТ 994-2012 «Ақпарат, кітапхана және баспа ісінің стандарттар жүйесі. Басылым. Халықаралық стандартты кітап нөмірі (ISBN). Баспалық рәсімделуі және қолданылуы» [5] – деген атпен қайта қолданысқа енді. Бұл стандарт кітаптар мен кітапшаларды олардың қандай түрімен басылғанына, таралуына, данасына, көлеміне қарамай кітаптарды халықаралық стандартты нөмірлеу (International Standart Numbering) негізінде тән ететін (идентификациялау) әдісін қамтиды және кітаптің халықаралық стандарттық нөмірінің құрылымын, құрамын, жазылуын, кітапта орналасар орнының белгілейді.

Бұл стандарттың талаптарын мекемелер бағынушылық пен меншік түрлеріне қарамастан, Қазақстан Республикасы территориясындағы баспалар мен баспалық құқы бар ұйымдар міндетті түрде орындауға тиістілігі көзделген. Оның ішінде шетелдік, шетелдік инвестициялармен бірлескен мекемелерден де талап етіледі. Стандарт ИСО 2108-78 Халықаралық стандартына сәйкес жасалды. Халықаралық ISO: 10957 стандартының негізінде дайындалған ҚР СТ 2202-2012 « Ақпарат, кітапхана және баспа ісінің стандарттар жүйесі. Музыкалық шығарма басылымының халықаралық стандартты нөмірі (ISMN). Баспалық рәсімделуі және қолданылуы» [6] стандарты да ұлттық негізде баспа саласының айналымына енгізілді. Бұл стандарттың ерекшелігі республикадан шығатын барлық баспа өнімдерінің ноталық туындыларына қойылады. ISMN- басылым өнімдерінің бірден-бір өзіне ғана тән реттік саны. Басылымның бір түріне берілген ISMN номері басылымның басқа түрлеріне берілмейді. Ноталық басылымдар, электрондық музыкалық шығармалардың ноталық басылымдары, аудиобасылым, аудиожазбасы бар музыкалық орындаудағы электронды шығармалар, бейне-басылым, бенежазбасы бар музыкалық орындаудағы электронды шығармалар т.б. басылымдарға стандарттың шартын орындай отырып қойылады. Сонымен бірге, мерзімді және жалғаспалы басылымдарды халықаралық деңгейде тіркелуін бақылайтын ГОСТ 7.56-2002 «Ақпарат, кітапхана және баспа ісінің стандарттар жүйесі Басылымдар. Сериялық басылымдарды халықаралық стандартты нөмірлеу» [7] стандартының ақпараттық атқаратын қызметіне қысқаша тоқталып өтсек, себебі мерзімді басылымдарға келгенде республикада осы халықаралық стандарттың шарттарын орындауға тиістіміз.

ISSN – сериялық (мерзімді) басылымдарды халықаралық стандартты нөмермен тіркейтін автоматтандырылған жүйе. Бұл халықаралық код - барлық сериялық басылымдарды басылымның еліне, тіліне, әріпіне, шыққан, түскен уақытына қарамастан басылымды танып-білуге, іздеп табуға көмектесетін бірден-бір ақпараттық құрал болып табылады.

ISSN әмбебап идентификациялық белгісін (код) алу – Қазақстандағы мерзімді басылымдардың дамуына, халықаралық стандартқа сай дамыған елдердің баспа өнімдерімен бәсекеге түсе алатындай деңгейде болуына ат салысады. ISSN нөмерімен тіркелген мерзімді басылымдар Париждегі ISSN халықаралық мерзімді басылымдарды тіркеу орталығы арқылы халықаралық ақпараттық жүйеге кіреді. Яғни мерзімді басылымды ISSN номері арқылы әлемнің қай түкпірінен іздесе де, бірден тауып алады. Басылымның халықаралық деңгейде беделі көтеріледі, кітапханалардағы іздестіру жұмыстарын жеңілдетеді, сонымен бірге сауда саласында, тасымалдауда, сатуда, іздестіруде көп уақыт алмайды, экономикалық жағынан да өте тиімді болады.

Қазақстанның баспа өнімдері автоматтандырылған есепке алу мақсатында штрих-код жүйесіне өтіп жатыр. Мерзімді басылымдар да ISSN номері арқылы штрих-кодқа ие бола алады.

Әрбір басылымға тіркелген ISSN нөмірі- құрылтайшысы, редакторы, мерзімі, тілі өзгергенімен тіркеу нөмірі өзгермейді, сол тіркелген номерімен шығуын жалғастыра береді, тек басылымның аты өзгерсе ғана жаңа номермен қайта тіркеледі. Бір рет берілген ISSN нөмірі екінші рет қайталанбайды. Бүгінгі таңда әлемнің 180 елінде ISSN ақпаратты жүйесі қолданылады. Әрбір баспа өнімімен жұмыс істейтін мамандар өз басылымдары қандай номермен тіркелгендігін және оның мән-мазмұнымен де түсінігі болуы керек. Баспа өнімдеріне байланысты стандарттарды білу және оны сауатты түрде пайдалана білу басылымның мәдениеттілігін көрсетеді. Басылым сауатты да сапалы деңгейінде болса, тұтынушының тез тауып алуына көмектеседі және ол басылымдармен жұмыс жасайтын библиографтар мен ақпаратты-автоматтандырылған жүйелердің жұмысын да жеңілдетіледі.

Мерзімді басылымдардың халықаралық стандартты номермен тіркеуге алынатын басылымдары: газеттер, журналдар, жылнамалар, жалғаспалы басылымдар, мерзімді болып тұратын конференция, симпозиумдардың материалдары, сонымен бірге сериялық аудио-видео басылымдар, сериялы электронды басылымдар болып келеді.

ISSN Агенттігінің жұмысын Париж қаласындағы Халықаралық ISSN орталығы атқарады. Халықаралық ISSN орталығына мүше мемлекеттер әр мемлекеттің өз ішінен ашылған Агенттіктері бар, барлық жұмысты солар атқарады. Қазақстан Республикасында бұл міндет Қазақстан Республикасы Ұлттық мемлекеттік кітап палатасына жүктелген.

Республика басылымдарында стандарттың шарты орындалмай, қателіктер жіберілген болса, оны бақылап, ескертулер жасап, методикалық нұсқау-консультациялар беріп отыру Қазақстан Республикасы Ұлттық мемлекеттік кітап палатасына жүктелген.

Енді республикадан шығып жатқан басылымдар және кітап басылымы туралы, жалпы басылым мәдениеті туралы айтсақ, олқы жақтарымыздың бар екенін мойындамасқа болмас. Қай кезеңде де болмасын баспагерлердің күн тәртібінен түспей келе жатқан мәселе ол- басылым мәдениеті. Басылым сапасы әр кезде де тұтынушының көңілін аударып келген, ал бүгінгі нарық заманында кітап, басқа да басылым сапасы алдыңғы орынға шықты десек те болады. Мысалы кітап туалы айтар болсақ, баспа ісінде бір кітапты жоғары сапалы етіп, екіншісін мүмкіндікке қарай шығара салуға болады деген түсінік тұмауы керек. Кітап басылымының мәдениеті деген қай жерден, қай баспанан, кім шығарса да басты орында тұруы керек. Кітап танымдық, идиологиялық және эстетикалық жағынан алып қарағанда тұтынушыны толық қанағаттырса ғана өтімді болады. Ал өтімді товар ол бизнестің басты шарты. Товардың сапасын шешетін маман екені белгілі, ал баспа саласының маманын дайындап жатқан әл-Фараби атындағы ұлттық университеттің журналистика факультетінің баспа ісі және дизайн кафедрасының түлектері, ертең бітіріп өндіріске барғанда баспа саласын дамытуда, басылым сапасын жақсартуда бар алған іс-тәжірибелерін жұмылдыра алады деген сенімдеміз.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Закон РК «Об авторском праве и смежных правах» от 3 июня, 1996 г.//Ведомости Парламента РК. – 1996. – № 8-9.
- 2 «Бұқаралық ақпарат құралдары туралы» Қазақстан Республикасының 1999 жылғы 23 шілдедегі Заңы.
- 3 Қазақстан Республикасының баспасөзі. Статистикалық жинақ – Печать Республики Казахстан в 2014 году. Статистический сборник/ҚР Ұлттық мемлекеттік кітап палатасы. – Алматы, 2015. – 130 б.
- 4 ҚР СТ -2383-2013 Басылым. Шығарылым мәліметтері. Жалпы талабы мен рәсімдеу ережелері. – Астана, 2014. – 62 б.
- 5 ҚР СТ 994-2012 Ақпарат, кітапханатану және баспа ісі жөніндегі стандарттар жүйесі. Басылым. Халықаралық стандартты кітап нөмірі. Баспа жұмысында хаттау және қолданылуы. – Астана, 2014. – 60 б.
- 6 ҚР СТ 2202-2012 Ақпарат, кітапханатану және баспа ісі жөніндегі стандарттар жүйесі. Басылым. Халықаралық стандартты музыкалық басылымдар нөмірі. Баспа жұмысында хаттау және қолданылуы. – Астана, 2013. – 60 б.
- 7 ГОСТ 7.56-2002 «Ақпарат, кітапхана және баспа ісінің стандарттар жүйесі Басылымдар. Сериялық басылымдарды халықаралық стандартты нөмірлеу.
- 8 Сейдуманов Ж., Мұқатаева Қ., Қызыбаева А. Қазақстан Республикасының тәуелсіздік жылдарындағы баспасөзі (1991 – 2008 жж.): ақпараттық-аналитикалық жинақ = Печать Республики Казахстан за годы независимости (1991 – 2008 гг.): информационно-аналитический сборник / Ж. Т. Сейдуманов, Қ. М. Мұқатаева, А. Б. Қызыбаева; «ISBN Агенттігі» ҚК; ҚР Ұлттық мемлекеттік кітап палатасы, 2010. – 484 б.
- 9 Қазақстан баспагерлері мен полиграфистері: анықтамалық. – Алматы: Білім, 2005. – 574 б.

REFERENCES

- 1 Zakon RK «Ob awtorskom prave i smezhnyh pravah» ot 3 june, 1996 g.//Vedomosti Parlamenta RK. – 1996, № 8–9.
- 2 Zakon RK ot 23 julya 1999 goda “O SMI”;
- 3 Pechyat RK v 2014 godu. Statisticheski sbornik / Natsionalnaya gosudarstvennaya knizhnaya palata RK, 2015.- 130 s.
- 4 ST RK 2383 – 2013 Izdanya. Vihodnye svedenya. Obshie trebovaniya i pravila oformleniya-Astana,2014.-62 c.
- 5 ST RK 994-2012 (ИСО 2108-78) Izdanye ofitsialnoe. Sistema standartov po informatsii, bibliotechnomu i izdatelskomu delu. Izdanya. Mezhdunarodnaya standartnaya numeratsia. Sostav, struktura, napisanye. – Astana, 2014. – 60 c.
- 6 ST RK 2202-2012 Sistema standartov po informatsii, bibliotechnomu i izdatelskomu delu. Izdanya. Mezhdunarodny standartny nomer muzikalnogo proizvedeniya(ismn) izdatelskoe oformlenye i ispolzovanye. – Astana, 2014. – 60 c.
- 7 ГОСТ 7.56-2002 «Izdanya. Mezhdunarodnaya standartnaya numeratsia serialnyh izdaniy».
- 8 Seidumanov Zh., Mukhatayeva K., Kyizbayeva A. Pechyat Respubliki Kazakhstan za gody nezavisimosti (1991-2008 гг.): informatsionnoanalitichesky sbornik / Zh. T. Seidumanov Zh., Mukhatayeva K., Kyizbayeva A; «agentstvo ISBN», Natsionalnaya gosudarstvennaya knizhnaya palata RK, 2010. – 484 c.
- 9 Kazakhstan baspagerleri men poligrafisteri: anyktamalyk.- Almaty: Bilim, 2005. – 574 б.

К.М. Мухатаева, РК, к.ф.н, доцент кафедры издательско-редакторского и дизайнерского искусства факультета журналистики КазНУ им. аль-Фараби, г. Алматы; Данаева Нурлыайым Турсынбайқызы, РК, г. Алматы, PhD докторант 1 курса кафедры электронных СМИ и печати факультета журналистики КазНУ им. аль-Фараби.

В этой статье речь идёт о системе применения национальных стандартов в издательстве, в изданиях с целью повышения уровня культурного и духовного развития страны. Также говорится о том, что как и во всех развитых странах, в Казахстане на сегодняшний день издательское дело развивается высокими темпами и рассматриваются пути улучшения качества выпускаемой продукции. Авторы постарались определить, дать новую систему печатной отрасли, соответственно времени, отличая специализированные издания научно-исследовательских учреждений, может быть не популярные издательства высших учебных заведений и учреждений среднего профессионального образования. Одновременно проведен анализ периодических изданий, выпускающихся в республике. Проведено сравнение языка изданий в зависимости от области издания. Рассмотрены пути издания конкурентоспособной издательской продукции в высоком качестве, в соответствии мировыми стандартами.

Ключевые слова: Издательство, стандарты, статистический сборник, Национальная государственная книжная палата РК, выходные данные, периодическое издания, национальные стандарты, ISSN, ISMN, ISBN, штрих-код.

Konyr Mukhatayeva, Kazakhstan, Almaty, Al-Farabi Kazakh National university; Danayeva Nurlyaiym, Kazakhstan, Almaty, Al-Farabi Kazakh National university.

In this article we are talking about the system of the application of national standards, publishing in journals with the aim of raising the level of cultural and spiritual development of the country. It is also said that as in all developed countries, in Kazakhstan today publishing is developing rapidly and considered ways to improve the quality of products. The authors have tried to define a new system to the printing industry, according to the time, featuring special editions of scientific research institutions, may not be popular publishers of higher education and secondary vocational education institutions. At the same time the analysis of periodical publications issued in the country. A comparison of language editions, depending on the edition area. The ways of publishing editions of competitive products with high quality, according to international standards.

Keywords: Publisher, standards, statistical collection, the National State Book Chamber of the Republic of Kazakhstan, the output data, periodicals, national standards, ISSN, ISMN, ISBN, barcode.

Редакцияға 12.10.2015 қабылданды.

УДК

М.Т. МУКАШЕВА¹, А. БИЛЯЛОВА²

к.филол.н., доцент ЕНУ имени Л.Н. Гумилева¹,
магистрант ЕНУ имени Л.Н. Гумилева²

ФОТОГРАФИЯ – СОПРОВОЖДЕНИЕ В СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЯХ, КАК ЭФФЕКТИВНЫЙ ИНСТРУМЕНТ ВОЗДЕЙСТВИЯ НА СОЗНАНИЕ ЧЕЛОВЕКА (На примере Instagram)

Статья посвящена изучению изменения восприятия фотографии от искусства не для всех до средства передачи определенных моментов доступных каждому, на примере популярного приложения Instagram.

Ключевые слова: средства массовой коммуникации, средства массовой информации, Интернет, Интернет – СМИ, медиа, интернет – пространство.

В XXI веке без социальных сетей уже трудно представить современное общество. Так, эра Facebook начала свой отчёт с момента создания в 2004 году. За почти 11 лет появились новые медиа, полностью изменившие представление о том, что такое социальные сети и как они должны выглядеть. Ярким примером тому является на наш взгляд – Instagram. Данное приложение модернизировало визуальное сопровождение, и показало насколько эффективным инструментом может быть оно, воздействуя на сознание человека. Как отмечал в своей книге Маршалл Маклюэн, как с операционной, так и с практической точки зрения средство коммуникации - есть сообщение [1]. Интересно то, что с появлением социальной сети Instagram изменилось и восприятие данного понятия. Если раньше сообщение большинством воспринималось как некая текстовая информация, содер-